

щення, що частина документів, рукописів та листів із перемишльського архіву письменниці безповоротно втрачена. Скажімо, безслідно зникли оригінали листування між Юлією Нементовською та її тіткою Валерією Коцовською (рідною сестрою Уляни Кравченко), датовані 1920 роком, які докладно відтворюють обставини загибелі Юрія Нементовського. У варшавському архіві збереглися тільки невідрізані ксерокопії цих листів та рукописні копії, зроблені невстановленою особою [2, спр. 3, од. зб. 6]. Невідома також доля більшості рукописів, картин і малюнків Юрія Нементовського, які ще у 1960-х зберігалися в перемишльському помешканні його сестри Юлії, про що свідчить невелика розвідка польського краєзнавця Каспера Сьвержовського [9, с. 383–386]. Треба зазначити, що декілька картин авторства Ю. Нементовського останніми роками виставлялися на мистецьких аукціонах у різних містах Польщі, про що інформують інтернет-сайти аукціонних домів. Проте, яким чином картини, які колись були у власності родини Нементовських, потрапили у вільний продаж сьогодні, важко сказати. Та в цілому, варшавська частина колись єдиного особистого архіву Уляни Кравченко – це цікаве й майже неопрацьоване дослідниками цінне джерело знань як про саму письменницю, так і про її епоху.

Ruslana Kramar, lecturer,
University of Warsaw (Warsaw, Poland)

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Archiwum Klasztoru oo. bazylianów w Warszawie, Zespół XX, Уляна Кравченко (Юлія Шнайдер).
2. Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України., Ф. 132, – Кравченко Уляна.
3. Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. Акти 1960–1962.
4. Горблянський Ю. І хто кому натхненням був... До 150-річчя від народження Уляни Кравченко/Юрій Горблянський//“Каменярь”, Інформаційно-аналітичний часопис Львівського національного університету ім. І. Франка. – Квітень 2010. – №4.
5. Денисюк І. Афористична проза Уляни Кравченко/Іван Денисюк// Уляна Кравченко. Розгублені листочки. – Львів.: Каменярь. – 1990. – 80 с.
6. Кравченко У. Розгублені листочки/Уляна Кравченко. – Львів.: Каменярь. – 1990. – 80 с.
7. Кравченко У., Пам'яті друга/Уляна Кравченко. – Львів.: Каменярь. – 1996. – 246 с.
8. Крамар Р. Перемишльська осінь життя Уляни Кравченко/Руслана Крамар// Метаморфози в сучасній українській літературі, За ред. П. Олександровської, М. Замбжицької, К. Якубовської-Кравчик. – Варшава-Івано-Франківськ.: Фонд Варшавського університету. – 2014. – 345 с.
9. Świerzowski K. Jerzy Niementowski. Zapomniany poeta i malarz/Kasper Świerzowski// Z dziejów kultury i literatury Ziemi Przemyskiej, Pod red. S. Kostzrewskiej-Kratochwilowej. – Przemysł.: Towarzystwo Literackie im. A. Mickiewicza w Przemyslu. – 1969. – s. 373–386.

Стаття надійшла до редакції 16.08.16

FATE OF ULIANA KRAVCHEKNO'S PERSONAL ARCHIVE

The article tells about the fate of the personal archive of the classic of Ukrainian literature Uliana Kravchenko (1860–1947), whose last 27 years of life were spent in the city of Przemysl. After the retirement she spent active literary and journalistic life. In the interwar period the writer began to form her rich personal archive. After the death of U. Kravchenko in 1947 the owner of the archive was her daughter Julia Nyementovska who had been the secretary of the writer for three decades. In 1961 Y. Nyementovska transferred the part of the archive to the Institute of Literature of the USSR. However the most documents, letters and manuscripts of U. Kravchenko remained in Poland. The article examines the history of Polish archives of the Ukrainian writer and proposes its general description.

Key words: Ulyana Kravchenko, Ukrainian writer, Polish, Przemysl, archive

УДК 321.7:070(477)

О. Литвиненко, асп.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка (Київ, Україна)

РОЛЬ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ В КОНСОЛІДАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

У статті розглядається проблема консолідації українського суспільства в контексті забезпечення інформаційної безпеки держави.

Ключові слова: інформаційна безпека, інформаційний простір, консолідація, українське суспільство.

Розвиток Української держави протягом всього часу після здобуття незалежності 1991 року характеризувався безперервними процесами змін. Трансформаційні перетворення зачепили не лише адміністративно-територіальний та економічний уклад життєдіяльності суспільства, але також вплинули і на ціннісно-світоглядну орієнтацію громадян. Саме в цей час і розпочинається активний етап становлення української політичної нації.

Формування суверенної держави Україна відбувається в період проходження потужних світових процесів глобалізації та інформатизації. Інформаційна сфера набуває особливого значення й водночас стає як цілісним утворенням, так і складовою частиною інших галузей. Це пов'язано з універсальністю інформації та її властивістю передавати накопичені досвід і знання у просторі й часі. У цьому зв'язку стратегічною метою будь-якої демократичної держави є формування і становлення власного інформаційного простору – сукупності доступних у країні інформаційних джерел і потоків.

Події 2014–2016 років, коли проти української незалежності й територіальної цілісності держави розпочався активний наступ з боку сусідньої країни – Російської Федерації, ведення останньою гібридної війни, у тому

числі й інформаційної, виявили найуразливіші й найменш захищені сторони нашої держави. Слабка інтегрованість України у світовий інформаційний простір, використання інформаційного вакууму для підриву авторитету держави на міжнародній арені, неконтрольоване насадження цінностей і стереотипів чужих суспільств та інші численні інформаційні загрози її національній безпеці засвідчують: вивчення чинників, що впливають на захист і контроль національного інформаційного простору, нині, як ніколи, є вельми актуальним і значущим.

Один з елементів суспільного життя, який активно реагує на соціально-політичні, економічні, культурні та інші процеси і віддзеркалює їх, є базовим складником інформаційного простору – це засоби масової комунікації (ЗМК). У сучасних умовах мас-медіа, зважаючи на суспільну важливість, масовість та доступність, мають величезний вплив на різні процеси (культурні, політичні, духовні, освітні, економічні), що відбуваються в суспільстві. Залучаючи громадян до інформаційних відносин, ЗМК формують певні ціннісно-сміслові моделі для засвоєння їх суспільством і таким чином змінюють аксіологічну картину соціуму [3]. Здатність швидко і майже тотально охоплювати найширші аудиторії дає їм змогу

трансформувати традиційні інформаційні потоки у певному напрямі, тим самим формувати громадську думку, визначати духовні цінності тощо.

У час, коли в державі йде боротьба за суверенітет і територіальну цілісність, згуртування всіх громадян навколо єдиної ідеї є вкрай важливим і актуальним завданням. Оскільки ЗМК мають потужний вплив на суспільно-політичну думку, просування такої ідеї згуртованої й консолідації здебільшого залежатиме від її подання мас-медійними організаціями.

Метою статті є розкриття ролі ЗМК у процесах консолідації українського суспільства крізь призму проблеми інформаційної безпеки.

Сутнісні зміни у сучасному суспільстві, глобалізація інформаційної діяльності аналізуються у працях О. Андрєєвої, Т. Барташук, В. Вергуна, О. Литвиненка, Г. Почепцова. Окремі аспекти питання інформаційної безпеки вивчалися у працях Р. Арона, В. Баркова, І. Бекешкіної, Д. Белла, М. Вебера, К. Гаджієва, Є. Головахи, Р. Дарендорфа, С. Кара-Мурзи, С. Ліпсета, Н. Лумана, М. Маколі, Г. Мангоффа, Б. Парахонського, Т. Парсонса, К. Поппера, Н. Смелзера, С. Стояновича, О. Тоффлера, Ф. Фукуямі тощо.

У науковій літературі вивчення власне феномена і процесу консолідації є доволі новим, проте в останні роки спостерігається суттєве зростання таких досліджень. Зокрема, проблемі консолідації суспільства присвячені праці зарубіжних науковців Х. Арендт, У. Бека, М. Вебера, Р. Даля, К. Шмітта та ін. Проблема національної та політичної консолідації українського народу є предметом уваги багатьох вітчизняних дослідників у контексті вивчення актуальних питань державотворення, міжнародних відносин, націєбудівництва тощо. Так, етнополітичні і державознавчі процеси у контексті консолідації українського суспільства, аналізуються у працях І. Варзара, В. Євтуха, І. Іванова, А. Колодій, І. Кураса, Ю. Римаренка, М. Шульги та інших.

Але проблема консолідації, у тому числі й українського суспільства, з урахуванням необхідності гарантування його інформаційної безпеки, ще не достатньо досліджена.

Більшість українських науковців наголошує, що консолідація сучасного українського суспільства має фрагментарний характер із суттєвою різницею в обсязі такої фрагментарності залежно від теми обговорення. Як зазначає Г. Луцишина, консолідованість є однією з важливих ознак зрілої держави та формою існування сучасних націй. Це властивість, яка досягається в процесі формування і розвитку нації і без національної консолідації, тобто об'єднання, згуртування та зміцнення держави, неможливий стабільний розвиток. Консолідація у широкому значенні визначає якість державності та конкурентоспроможність нації і тому залишається важливим та актуальним для більшості сучасних держав, та України зокрема [4]. При цьому варто зазначити, що кожна держава повинна прагнути вибудувувати власну модель національної єдності та національної консолідації.

Як науковий феномен консолідація в перекладі з латинського (*consolido*) означає зміцнення, об'єднання [7]. Розрізняють низку похідних понять від слова "консолідація" – "політична консолідація", "національна консолідація", "суспільна консолідація" "етнічна консолідація", "політична консолідація" тощо. Деякі українські дослідники (С. Римаренко, І. Варзар та ін.) [6, с. 358] розглядають процес національної консолідації як процес націєтворення, який є тривалим та комплексним. Г. Луцишина визначає національну консолідацію як процес, спрямований на зміцнення та посилення етнонаціональних груп, які утворюють націю, формування

спільних цінностей та інститутів (політичних, економічних, соціальних, духовних) [4].

Національну консолідацію розглядають у таких вимірах: консолідація територіальна, консолідація ціннісна, консолідація загальнонаціональна. Територіальна засада консолідації української нації позитивно впливає на територіальну цілісність держави. Ціннісна консолідація є важливою з огляду на культурно-історичні відмінності регіонів України. Загальнонаціональна консолідація значною мірою пов'язана із формуванням національної ідентичності.

До проблеми консолідації слід підходити не лише з точки зору стабілізації і зміцнення суспільства, нації чи демократичного політичного режиму. У широкому значенні консолідацію суспільства можна розглядати як процес визначення і розвитку мети, стратегії, інтересів, цінностей на основі внутрішніх регуляторів (менталітету, моральних, історико-культурних цінностей, соціальних стереотипів) прийнятих суспільством і державою в цілому, визнаних представниками громадських організацій, що знаходяться в програмах політичних партій та відображених у меті суспільно-політичних рухів. Найширшим різновидом консолідації є саме консолідація суспільства [4], що полягає в об'єднанні представників одного соціуму спільною ідеєю, світоглядними цінностями та єдиною метою його розвитку.

Однією зі складових консолідації суспільства є інформаційна консолідація. Інформаційний вимір українського світу є наскрізним, оскільки він пронизує буття української спільноти від найдавніших часів до сьогодення (від етнокультурної інформації – до сучасної суспільно-політичної, соціально-економічної та геополітичної інформації). Тому без комплексного врахування впливу інформаційного чинника на процеси етнічного й національного розвитку української спільноти, а також на стійкість і стабільність українського соціуму в транзитивних умовах оптимальне вирішення багатьох невідкладних проблем українства, серед яких вагоме місце посідає саме консолідація суспільства, є неможливим.

Досягнення національного об'єднання можливе лише завдяки розповсюдженню цієї ідеї в інформаційному полі держави. Інформаційний простір України є досить неоднорідним, нерівномірно розподіляється інформаційний продукт всередині країни. Ця тенденція виявляється, зокрема, у тому, що мешканці столиці не читають регіональних новин, не дивляться регіональних телепередач, значно більше уваги приділяючи загальнонаціональним ЗМК.

Ця проблема має й інший вияв. Насамперед, у тому, що регіональне життя, різні його сторони мало представлені й у загальнодержавних мас-медіа. Якщо простежити географію матеріалів, розміщених на сторінках Інтернет-видань, на шпальтах газет, у теле- та радіоэфірах, можна побачити, що місцева тематика значно поступається центральній. Виникає й інше питання – наскільки національними за своєю суттю є загальнонаціональні мас-медіа.

Порушення територіальної цілісності України у 2014 році шляхом тимчасової окупації території Автономної Республіки Крим і міста Севастополь, а також окремих районів Донецької і Луганської областей з боку Російської Федерації багато в чому стало можливим і завдяки багаторічній відсутності єдиної інформаційної політики України щодо національного єднання, просування в інформаційному просторі принципів патріотичного виховання та загальнонаціональної ідеї. Сьогодні продовжуються потужні посягання на інформаційну безпеку України, пов'язані, головним чином, із намаганнями інформаційних суб'єктів, у тому числі закордонних, свідомо викривити зміст подій за участю України, подати у

сфальшованому вигляді відомості про розвиток політичних, соціальних, економічних та інших подій з метою дискредитації держави в очах міжнародної спільноти, підризу довіри до неї як до надійного партнера та вагомому суб'єкта міжнародного права.

Загрозу вітчизняному інформаційному простору несе тенденція до подальшої гонитви за легкими прибутками власників мас-медіа й заповнення шпальт газет, ефірів телебачення й радіо, контентів Інтернет-ресурсів запозиченою за кордоном низькоякісною продукцією, а також свідомо викривленими фактами, які часто пропагують чужі для українців моральні й політичні цінності, працюють на розкол суспільства.

Протягом всіх років незалежності імперсько-шовіністичні сили не послабили деструктивний наступ, тотально порушуючи інформаційну безпеку громадян України, намагаючись перетворити український народ в маргінальне російськомовне "населення", яке можна буде легко повернути в імперське лоно Росії з усіма історичними та сучасними рисами останньої: протиставлення себе зовнішньому світу, заперечення цінностей європейської цивілізації, нехтування правами людини, переважання імперських амбіцій над потребами демократичного розвитку, відсутність потреби мати ефективне громадянське суспільство тощо [2, с. 25–30].

Матеріали ЗМК були перенасичені деструктивним вторгненням в систему національних і загальнолюдських архетипів, інформацією, спрямованою на поширення байдужості й цинізму, деформування критеріїв суспільних оцінок, системи духовних і культурних цінностей; цілеспрямовано зберігаються й використовуються радянські стереотипи, розробляються нові інформаційні технології розбрату між східними і західними українцями; продовжується процес деукраїнізації та відчуження населення Сходу й Півдня від загальнонаціональних проблем). Локальні масштаби наслідків використання "брудних" інформаційних технологій поступово переростають у глобальні – відчуження громадян у території від своєї держави. Активно впроваджувалася також агресивна політика лінгво-етнічної міксації – влиття українців в російську культуру, яка була започаткована ще в роки існування СРСР [2, с. 16–35].

Тотальна залежність ЗМК від власників зумовлює спрямування їхньої роботи не на поширення національної ідеї та цінностей серед реципієнтів інформації, а на догодження господарям і дотримання вимог, які вони висувають підконтрольним мас-медіа. Тому, незважаючи на те, що наразі проти України розгорнута потужна інформаційна війна, наша держава поки що повністю не контролює власне інформаційно-ідеологічне поле. Напрями інформаційно-ідеологічних потоків, зміст офіційної та неофіційної інформації не спрямовуються у русло консолідації українського суспільства та формування національної ідентичності громадян України.

Антиукраїнський інформаційно-психологічний тиск з боку Росії не тільки деформує внутрішню структуру ідентифікаційних матриць громадян України, але й змістовно наповнення цих матриць, викликаючи змістовні деструкції та смислові розходження в розумінні громадянами української історії, українських національних інтересів, діяльності українських провідників, борців за сво-

боду й незалежність. Найбільш потужно поширюється думка про те, що українська мова є діалектом російської, що українці й росіяни – це один народ, просто українці є недорозвинутими росіянами [2, с. 25–30].

Усі ці факти свідчать про те, що ефективність і сила маніпуляцій ЗМК залежить від того, хто є власником і які інтереси він відстоює. Сьогодні вкрай необхідна цілеспрямована інформаційна політика держави, в результаті реалізації якої Україна стане розвиненою європейською державою з власним національним інформаційним продуктом та захищеним інформаційним простором. Власне інформаційна безпека як складова національної безпеки залежить від міри консолідованості громадян навколо реалізації єдиної національної ідеї та цінностей, формування спільної громадянсько-політичної ідентичності.

Проти України ведеться потужна гібридна інформаційна війна, метою якої є розкол українського суспільства шляхом нав'язування чужих стереотипів і викривлених чи неправдивих фактів. Особливо ця різниця в подачі інформації відчувається в регіональному розрізі. Таким чином, підтримка інформаційно-психологічної безпеки українського суспільства в умовах гібридної війни є важливим напрямом державної політики України, оскільки саме від об'єднання соціуму в єдине ціле залежить збереженість незалежності, суверенітету й територіальної цілісності нашої держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бичко А., Бичко І. Пошуки нової ідентичності в умовах інформаційного суспільства / А. Бичко, І. Бичко // Людинознавчі студії: Збірник наук. Праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. – Дрогобич: Науково-видавничий центр ДДПУ імені Івана Франка, 2009. – Вип. 12. Філософія. – С. 4–15.
2. Воропаєва Т. С. Національна ідентичність громадян України в контексті інформаційної безпеки / Т. С. Воропаєва // Людинознавчі студії: Збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. – Випуск двадцятий. Філософія. – Дрогобич, 2009. – С. 16–35.
3. Карлова В. В. Вплив засобів масової інформації на формування української національної свідомості [Електронний ресурс] / В. В. Карлова. – Режим доступу: <http://nbuv.gov.ua/e-journals/DUTP/2007-2/txts/07kwvunc.htm>
4. Луцишин Г. І. Національна консолідація України в умовах демократизації суспільства [Електронний ресурс] / Г. І. Луцишин // Наукові праці. Політологія. – Режим доступу: [file:///C:/Documents%20and%20Settings/Seal/D0%9C%D0%BE%D0%B8%20%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%8B/Downloads/Npc%20hdupol_2012_182_170_13%20\(1\).pdf](file:///C:/Documents%20and%20Settings/Seal/D0%9C%D0%BE%D0%B8%20%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%8B/Downloads/Npc%20hdupol_2012_182_170_13%20(1).pdf).
5. Пиріг В. Національний інформаційний простір України активно денационалізують? [Електронний ресурс] / В. Пиріг. – Режим доступу: <http://postup.brama.com/usl.php?what=7180>.
6. Ренан Е. Що таке нація? / Е. Ренан / Націоналізм: Антологія. 2-ге вид. – К.: Смолоскип, 2006. – 684 с.
7. Юридична енциклопедія: в 6 томах [Електронний ресурс] / Редколегія: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. – К.: "Українська енциклопедія", 1998. – Режим доступу: <http://leksika.com.ua/16250512/legal/konsolidatsiya>.

Стаття надійшла до редколегії 12.09.16

O. Lytvynenko, Post-Graduate Student
Taras Shevchenko National University of Kyiv (Kyiv, Ukraine)

THE ROLE OF MASS MEDIA IN CONSOLIDATION OF UKRAINIAN SOCIETY

The author considers the problem of consolidation of Ukrainian society in the context of implementation of information security.
Key words: Information Security, Information Space, Consolidation.